
СТРАТЕГІЯ ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ НА 2006–2015 РОКИ

Розробка стратегії є одним з етапів формування демографічної політики. Вихідною частиною демографічної політики є концепція. Концепція являє собою систему ідей та поглядів, що має визначати межі правового та ідеологічного простору, у рамках якого формуватимуться стратегічні пріоритети та програмні документи з питань народжуваності, підтримки сім'ї, здоров'я, тривалості життя, міграції та інших напрямів державного регулювання демографічного розвитку.

Другий етап формування демографічної політики – стратегія демографічного розвитку. Стратегія визначає пріоритети демографічної політики на середньострокову перспективу, формулює завдання та механізми їх реалізації.

У відповідності з цим, проект стратегії демографічного розвитку України на 2006–2015 роки містить завдання та механізми їх реалізації за такими пріоритетними напрямками демографічної політики:

1. Народжуваність та розвиток сім'ї;
2. Поліпшення стану здоров'я, зниження смертності та продовження тривалості життя;
3. Регулювання міграційних процесів;
4. Подолання негативних наслідків старіння населення.

У стратегії визначені стратегічні пріоритети демографічного розвитку регіонів, а також сформовано систему цільових індикаторів на 2010 та 2015 рр.

За базис побудови цільових орієнтирів визначений рівень соціально-демографічних показників 2004 року, оскільки, по-перше, на сьогоднішній день (на момент формування стратегії) ряд демографічних показників 2005 року відсутні, по-друге, на рівень показників 2005 року вплинули специфічні умови, пов'язані як з політичною та економічною ситуацією в країні, так і специфікою структурних зрушень, тобто їх значення порушують загальну тенденцію розвитку ситуації.

Проект стратегії розроблений Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України (керівники: директор Інституту, академік НАН України, С.І. Пирожков; заступник директора Інституту, член-кореспондент НАН України Е.М. Лібанова) спільно з Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту (керівники: Міністр Ю.О. Павленко; перший заступник міністра Шевляк І.М.). 20 жовтня 2005 року у рамках міжнародної науково-практичної конференції “Демографічний розвиток України та пріоритетні завдання демографічної політики” відбулося засідання Круглого столу (головуюча – заступник Голови Державного комітету статистики України – Н.С. Власенко), на якому було презентовано та схвалено Стратегію демографічного розвитку України на 2006–2015 роки. У засіданні та обговоренні брали участь фахівці Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державного комітету статистики України, Київського національного економічного університету, представники інших міністерств, наукових установ та вищих навчальних закладів.

Вступ

Актуальність розробки науково обґрунтованої стратегії демографічного розвитку, відповідних заходів і механізмів її реалізації зумовлена необхідністю пом'якшення наслідків демографічної кризи, усунення загроз національній безпеці України у соціально-економічній сфері.

Програмою дій Міжнародної конференції з питань народонаселення і розвитку (Каїр, 1994) підкреслено необхідність створення внутрішніх державних інституціональних механізмів і сприятливого середовища у суспільстві для забезпечення дії факторів, що впливають на подолання демографічної кризи, при прийнятті рішень всіма урядовими установами. Відповідно демографічна спрямованість має стати одним із головних пріоритетів політики.

Депопуляційні процеси, характерні для сучасного етапу демографічного розвитку значної частини Європи, вимагають посилення уваги до якісного складу населення – продовження тривалості життя, поліпшення стану здоров'я, підвищення рівня життя тощо. Водночас необхідно забезпечити реалізацію максимально ефективної пронаталістської політики, сприяти відновленню сімейних цінностей в українському суспільстві.

Подолання демографічної кризи і досягнення сталого демографічного розвитку, нормалізація відтворення населення є тривалим і складним процесом. При цьому зміст реального виходу з демографічної кризи полягає не стільки в подоланні депопуляції, скільки у підвищенні якості населення, збереженні та відтворенні його життєвого і трудового потенціалу.

Стратегію демографічного розвитку України розроблено відповідно до Концепції демографічного розвитку на 2005 – 2015 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8.10.2004 N 724-р, на виконання рекомендацій парламентських слухань „Демографічна криза в Україні: її причини та наслідки”, схвалених Постановою Верховної Ради України від 05.06.2003 № 940-IV, та доручення Кабінету Міністрів України від 03.08.2005 № 40125/1/1–05.

Метою стратегії демографічного розвитку є поліпшення якісних характеристик населення та гармонізація відтворення людності України.

Загальні завдання:

- ◆ Відродження української духовності, національних цінностей та традицій:
 - Відновлення сімейних цінностей, збереження морального здоров'я сім'ї, підвищення свідомого батьківства та запобігання соціальному сирітству.
 - Збереження традицій середньодітності там, де вони ще існують, та формування настанов на дводітну родину.
 - Формування української національної ідеї, гордості за Українську державу, що протидіятиме еміграційним настановам.
- ◆ Забезпечення економічних передумов уповільнення процесів депопуляції та поліпшення якості населення:
 - Підвищення добробуту широких верств населення шляхом реформування оплати праці, запровадження повномасштабної системи соціального страхування, надання соціальної допомоги переважно на адресних засадах.
 - Створення сучасної інфраструктури, забезпечення доступності якісних медичних, побутових, житлово-комунальних, рекреаційних послуг.
 - Реформа системи охорони здоров'я.
- ◆ Формування настанов на здоровий спосіб життя:
 - Поширення європейських стандартів здорового способу життя.

- Попередження вживання наркотичних та психотропних засобів.
- Попередження захворювань, що передаються статевим шляхом.
- Формування настанов на раціональне харчування.
- Викоренення тютюнокуріння в громадських місцях.
- Подолання традицій зловживання алкоголем.
- ◆ Створення механізму втілення Стратегії демографічного розвитку:
 - Відзеркалення в українському законодавстві принципів і норм міжнародного права.
 - Подальший розвиток законодавчої та нормативно-правової бази в сфері державних соціальних стандартів і державних соціальних гарантій для забезпечення їх реалізації на національному та регіональному рівнях.
 - Розв'язання завдань державного і місцевого рівня щодо відновлення демографічного потенціалу, формування державної програми проведення комплексних фундаментальних демографічних досліджень.
 - Формування механізму координації заходів та фінансового забезпечення виконання державних цільових програм з охорони здоров'я, освіти, державної підтримки малозабезпечених сімей та сімей з дітьми, програми надання житлових субсидій, регулювання міграційних процесів, забезпечення молоді житлом тощо.
 - Створення системи моніторингу соціально-демографічної ситуації, стану реалізації стратегії демографічного розвитку, відповідних державних цільових програм, їх впливу на демографічну ситуацію в регіонах і країні в цілому, інформаційного забезпечення демографічних досліджень.
 - Реформування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, зокрема, на принципах заохочення застрахованих осіб і роботодавців за відсутність страхових випадків.

1. Стратегія політики народжуваності та розвитку сім'ї

Основною метою стратегії політики народжуваності та розвитку сім'ї є: сприяння всебічному розвитку сім'ї, створення соціально-економічних передумов для її повноцінного функціонування, задоволення і відтворення потреби сім'ї в дітях.

Завдання:

- ◆ Поліпшення якості життя сімей.
- ◆ Формування сприятливого соціально-психологічного клімату та позитивної суспільної налаштованості на сімейні цінності, сприяння формуванню дітородних настанов на створення дводітної сім'ї.
- ◆ Сприяння зміцненню шлюбу, запобігання його руйнації, зниження рівня розлучуваності.
- ◆ Створення належних економічних передумов для реалізації потреби сім'ї в дітях.
- ◆ Підвищення ефективності соціального захисту сімей при народженні дитини, а також сімей, що потребують допомоги або особливої уваги з боку держави і суспільства.

- ◆ Збереження й поліпшення здоров'я сімей, у тому числі репродуктивного, підвищення рівня культури репродуктивної поведінки.
- ◆ Сприяння та підтримка виховної функції сім'ї.
- ◆ Посилення захисту прав бездоглядних та безпритульних дітей, забезпечення повноцінних умов для їх розвитку.

Основні напрями стратегії:

- ◆ Активізація формування у суспільстві моделі сім'ї “середнього класу”, характерними ознаками якої є матеріальне благополуччя, інвестування в розвиток родини, наявність дітей як стимул та об'єкт для таких інвестицій.
- ◆ Реформування системи соціального захисту найбільш уразливих категорій сімей з метою гарантування рівня життя не нижче за встановлені соціальні стандарти, посилення адресності надання соціальних виплат.
- ◆ Вдосконалення житлової та податкової політики з метою посилення їхньої демографічної спрямованості.
- ◆ Підвищення доступності та якості послуг щодо охорони здоров'я.
- ◆ Модернізація та подальший розвиток системи суспільних інституцій по вихованню підростаючого покоління.

Механізми реалізації:

Забезпечення економічного підґрунтя розвитку сімей реалізується шляхом:

- ◆ реформування системи оплати праці з метою досягнення рівня, що забезпечує адекватні соціальні стандарти існування, якісне утримання і виховання дітей;
- ◆ підтримки сімейних форм трудової кооперації; підвищення доступності кредитування з метою розвитку фермерства, сімейного малого і середнього бізнесу;
- ◆ зміни у системі оподаткування фізичних осіб, впровадження оподаткування сім'ї, налагодження ефективного механізму соціального кредитування;
- ◆ підтримки системи молодіжних житлових комплексів та молодіжних житлово-будівельних кооперативів;
- ◆ більш повного використання механізмів страхування сім'ї;
- ◆ поліпшення можливостей для працюючих матерів поєднувати роботу і виконання сімейних обов'язків через використання механізмів гнучкої зайнятості.

Посилення соціального захисту сімей реалізується через:

- ◆ вдосконалення існуючої системи соціальної допомоги при народженні дитини шляхом:
 - поетапного наближення щомісячного розміру допомоги на дитину до досягнення нею трирічного віку до рівня прожиткового мінімуму;
 - диференціації розміру допомоги залежно від доходу сім'ї;
 - диференціації розміру допомоги залежно від черговості народження дитини з метою зменшення відмінностей у рівні матеріального забезпечення сімей з різною кількістю дітей;
- ◆ вдосконалення механізму надання адресної допомоги малозабезпеченим сім'ям з метою підвищення адресності та рівня охоплення нужденних сімей.

Покращання інформаційно-консультативної допомоги передбачає:

- ◆ оптимізацію мережі Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та вдосконалення їх діяльності шляхом запровадження нових ефективних форм роботи;
- ◆ розвиток мережі культурних, дозвіллевих та консультативних установ, основним змістом діяльності яких є створення умов для спілкування самотніх людей, які мають намір створити сім'ю;
- ◆ запровадження нових форм та методів статевого виховання дітей та молоді, формування у них навичок здорового способу життя;
- ◆ організацію у навчальних закладах інформаційно-просвітницької роботи з батьками з питань виховання дітей;
- ◆ посилення пропаганди сімейних цінностей, свідомого ставлення до сімейних обов'язків, здорового способу життя через засоби масової інформації.

Поліпшення соціального захисту дітей включає:

- ◆ формування при Центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Служб соціальної підтримки сім'ї щодо соціального супроводу і патрунування неповних сімей з дітьми та соціально неблагополучних сімей;
- ◆ розвиток системи дошкільних дитячих закладів, запровадження новітніх форм їх організації з метою підвищення якості послуг;
- ◆ створення дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей, центрів реабілітації для дітей-інвалідів тощо, залучення різноманітних джерел їх фінансування;
- ◆ профілактику алкогольної та наркотичної залежності, правопорушень дітей, соціальну адаптацію дітей, які перебувають у важкій життєвій ситуації;
- ◆ впровадження нових технологій щодо профілактики дитячої інвалідності, збереження системи оздоровлення дітей на базі санаторіїв, профілакторіїв, дитячих оздоровчих закладів тощо;
- ◆ соціальний супровід і підтримку сім'ї, в якій виховується ВІЛ-інфікована дитина, створення спеціалізованих дитячих закладів для ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

2. Стратегія поліпшення стану здоров'я, зниження смертності та подовження тривалості життя

Якісно нові завдання, пов'язані з активізацією реформаторського та євроінтеграційного процесу в Україні, зумовили посилення вимог до стану та умов формування здоров'я населення. Реалізація Національної програми „Здоров'я нації”, затвердженої Указом Президента України від 26.03.2001 р. № 203/2001, та комплексу регіональних і відомчих програм у сфері охорони й поліпшення здоров'я населення України сприяла суттєвому гальмуванню поглиблення медико-демографічної кризи, але не забезпечила її подолання. На новому етапі соціально-економічного реформування необхідно сформувати таку модель загальнодержавної системи збереження здоров'я і життя населення, яка відповідає сучасним умовам розвитку ринкових відносин в Україні та міжнародним стандартам у галузі захисту праці, соціальної безпеки та охорони здоров'я.

Мета — збереження та поліпшення стану здоров'я населення, подовження періоду здорового життя, зниження передчасної смертності й підвищення середньої тривалості життя шляхом формування цілісної суспільної системи захисту життя і здоров'я населення.

Завдання:

- ◆ усунення економічних перешкод у доступі широких верств населення до засобів збереження та поліпшення здоров'я;
- ◆ створення умов праці, що забезпечують поєднання творчого розвитку працівника зі збереженням його фізичного та психічного здоров'я;
- ◆ формування у населення світоглядних принципів свідомого самозбереження як суспільно бажаної етичної норми;
- ◆ створення безпечного для життя і здоров'я оточуючого середовища;
- ◆ формування ефективної системи охорони здоров'я та надання медичної допомоги населенню.

Основні напрями стратегії:

- ◆ створення економічних умов для збереження й поліпшення здоров'я населення, запровадження загальнообов'язкового державного медичного страхування з подальшим вдосконаленням всієї системи соціального страхування щодо підтримання здоров'я;
- ◆ реструктуризація економіки та технічна реорганізація й оновлення виробництва, спрямовані на створення безпечних робочих місць і забезпечення ефективної охорони праці;
- ◆ розвиток системи санітарно-епідеміологічної, екологічної, транспортної, побутової, споживчої та громадської безпеки;
- ◆ формування суспільної налаштованості на пріоритет здорового способу життя, соціальної та особистісної мотивації до збереження та зміцнення здоров'я;
- ◆ реструктуризація та підвищення ефективності діяльності системи охорони здоров'я.

Механізми реалізації стратегії:

Формування економічної бази для збереження і поліпшення здоров'я населення забезпечується шляхом:

- ◆ фінансування у повному обсязі виконання державних цільових програм з охорони здоров'я;
- ◆ поетапного збільшення обсягів фінансування видатків на охорону здоров'я за одночасної реструктуризації системи медичної допомоги, у тому числі — системи управління, перенесення акцентів у медичному обслуговуванні на первинний рівень;
- ◆ запровадження багатоканального фінансування медичної допомоги шляхом:
 - введення загальнообов'язкового медичного страхування;
 - вдосконалення системи надання платних медичних послуг населенню, включаючи посилення державного регулювання платної медичної допомоги у державних та муніципальних закладах з метою обмеження безконтрольного заміщення безплатної медичної допомоги платною;
- ◆ посилення державної фінансової підтримки самооздоровлення соціально уразливих категорій населення;

- ◆ підвищення рівня пенсійного (матеріального) забезпечення дітей-інвалідів та розміру допомог по догляду за ними.

Техніко-технологічна реорганізація виробництва, створення безпечних робочих місць і забезпечення ефективної охорони праці потребує:

- ◆ виділення стадій технологічного процесу зі шкідливими умовами праці в окремі модулі пріоритетних технологічних перетворень;
- ◆ посилення контролю за неухильним дотриманням законодавства про охорону праці на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від підпорядкування та форми власності; забезпечення координації роботи органів виконавчої влади, громадських організацій, які здійснюють нагляд за умовами праці і дотриманням гігієни та безпеки праці;
- ◆ формування сприятливих економічних та адміністративно-організаційних умов для систематичного відновлення здоров'я працівників, передовсім зайнятих на робочих місцях з важкими, шкідливими або небезпечними умовами праці;
- ◆ удосконалення діяльності галузевих систем санаторно-курортного лікування працівників, відновлення цехового принципу їх медичного обслуговування, заборона закриття або перепрофілювання відомчих санаторіїв-профілакторіїв.

Розвиток системи санітарно-епідеміологічної, екологічної, транспортної, побутової та споживчої безпеки забезпечується через:

- ◆ посилення дорожньо-транспортної безпеки шляхом:
 - поліпшення стану існуючих та будівництва нових доріг і транспортних шляхів, які б відповідали сучасним світовим стандартам;
 - посилення нагляду за транспортними потоками;
 - заборони використання зношених, аварійно небезпечних транспортних засобів та таких, що вичерпали свій технічний ресурс;
- ◆ удосконалення структури і підвищення ефективності здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду; приведення у відповідність з міжнародними санітарно-гігієнічними та екологічними норм і посилення контролю за їх виконанням та відповідальності за недотримання;
- ◆ розроблення системи відшкодування збитків, що викликані впливом екологічних чинників;
- ◆ впровадження санітарно-гігієнічної експертизи нових технологій у виробництві;
- ◆ підвищення безпечності експлуатації житлово-комунального комплексу; прискорення адаптації соціально-побутового середовища до потреб осіб з обмеженими фізичними можливостями;
- ◆ посилення державного та громадського контролю за дотриманням споживчої безпеки; створення надійної системи контролю за безпекою продуктів харчування, непродовольчих товарів повсякденного вжитку, ліків тощо; організація забезпечення дітей екологічно чистими продуктами харчування та питною водою через систему харчування в дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах та закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

- ◆ створення системи державного захисту населення від непрофесійного лікування, шкідливого впливу рекламних заходів, небезпечних для здоров'я масових оздоровчих сеансів, а також пов'язаних із заподіянням шкоди здоров'ю відправ релігійного культу; вдосконалення системи акредитації у сфері надання медичних послуг;
- ◆ підвищення громадської безпеки (забезпечення громадського порядку, боротьба із злочинністю, захист громадян від протиправних посягань).

Формування суспільної налаштованості на пріоритет здорового способу життя, соціальної та особистісної мотивації до збереження та зміцнення здоров'я потребує:

- ◆ розробки цільових комплексних програм, спрямованих на профілактику найбільш поширених хронічних захворювань, а також тютюнокуріння і вживання алкоголем та їх негативних наслідків; прийняття Концепції державної політики України щодо алкоголю та наркотиків;
- ◆ посилення боротьби з наркоманією та проституцією;
- ◆ сприяння розвитку масової фізичної культури та спорту; розширення доступу дітей до спортивних і оздоровчих закладів, молодіжних клубів з метою створення належних умов для зміцнення їх фізичного, психічного здоров'я та соціального благополуччя;
- ◆ підвищення якості та ефективності санітарно-гігієнічної освіти населення, активної пропаганди здорового способу життя шляхом:
 - забезпечення перетворення санітарної освіти в державну систему безперервного медико-гігієнічного навчання і виховання через заклади загальної та професійної освіти, засоби масової інформації, установи охорони здоров'я, фізичної культури й інші соціальні інститути;
 - забезпечення перетворення санітарної освіти в державну систему медико-гігієнічної просвіти населення через засоби масової інформації, установи охорони здоров'я, фізичної культури, навчальні заклади шляхом розробки та впровадження комплексу програм з питань формування здорового способу життя і раціональної самозбережувальної поведінки;
- ◆ створення розгалуженої інфраструктури та індустрії здоров'я і активного відпочинку; реформування й оновлення системи оздоровчих та рекреаційних закладів і забезпечення їх доступності для широких верств населення та його уразливих категорій зокрема.

Підвищення ефективності діяльності системи охорони здоров'я щодо збереження і поліпшення стану здоров'я населення передбачає:

- ◆ пріоритетний розвиток профілактичного та реабілітаційного напрямів у медицині; охоплення дедалі більшої частини населення профілактичними медичними оглядами та підвищення їх якості; забезпечення медичних закладів усіх рівнів сучасним діагностичним обладнанням;
- ◆ структурну перебудову системи надання медичної допомоги на користь первинної ланки, раціоналізацію стаціонарної та спеціалізованої медичної допомоги;
- ◆ формування програм ранньої діагностики та якісного лікування найбільш поширених і небезпечних захворювань;

- ◆ вдосконалення і подальший розвиток акушерсько-гінекологічної, перинатальної та неонатальної служб у сфері охорони здоров'я України;
- ◆ створення перинатальних центрів з відділеннями пренатальної діагностики, реанімації та інтенсивної терапії, виходжування і реабілітації новонароджених дітей;
- ◆ розвиток медико-генетичних консультацій;
- ◆ впровадження та поширення нових технологій лікування безпліддя;
- ◆ створення системи медичного супроводу сімей “центрами сімейної медицини” (сімейними лікарями);
- ◆ забезпечення участі недержавних, благодійних, комерційних організацій та громадськості у реформуванні й розвитку системи охорони здоров'я;
- ◆ зміцнення державних гарантій щодо охорони материнства і дитинства, пріоритетний розвиток медичних і організаційних технологій, що забезпечують поліпшення репродуктивного здоров'я населення та збереження здоров'я дітей;
- ◆ розробку і впровадження скринінгових програм раннього виявлення гінекологічних захворювань у жінок, ускладнень вагітності, пологів та післяпологового періоду;
- ◆ забезпечення функціонування оптимальної мережі закладів планування сім'ї, доступності медичних послуг, спрямованих на збереження репродуктивного здоров'я, особливо для дітей і молоді;
- ◆ створення системи медико-соціального патронажу сім'ї на основі інтеграції соціальної та педіатричної допомоги;
- ◆ розширення можливостей надання медичної допомоги дітям сільської місцевості та наближення до них спеціалізованої допомоги (з обов'язковим впровадженням методів дистанційної діагностики);
- ◆ підвищення рівня охоплення населення імунізацією, здійснення лікувально-профілактичних і протиепідемічних заходів; налагодження своєчасного і в повному обсязі забезпечення закладів охорони здоров'я імунобіологічними препаратами для проведення планових профілактичних щеплень.

3. Стратегія регулювання міграційних процесів

Мета – уповільнення темпів депопуляції, утримання чисельності та структури населення на рівні, що забезпечує підтримку господарської освоєності території, в усіх регіонах держави при збереженні існуючої ментальної цілісності української людності.

Підтримання стабільно додатного міграційного балансу забезпечується шляхом скорочення вибуття на постійне проживання, забезпечення зворотності зовнішніх трудових поїздок та підвищення прибуття населення до України. При цьому відновлення чисельності населення України на рівні 52 млн. або стабілізація її на нинішньому рівні (47 млн.) потребуватиме залучення значних контингентів мігрантів (відповідно 500 та 300 тис. осіб щорічно), переважно (враховуючи міграційний потенціал східної діаспори та представників раніше депортованих народів) – з країн Азії та Африки. Прибуття такої великої кількості мігрантів призведе до порушення ментальної цілісності населення України та внутрішньої рівноваги суспільства, труднощів взаємоадаптації корінного і прибулого на-

селення. Регулювання імміграції до України спрямоване *не на подолання депопуляції, а на уповільнення її темпів*. Разом з тим визнається, що наслідком жорсткої протидії імміграції в Україну неминуче стане зменшення чисельності населення до критичного рівня і посилення несприятливих деформацій статеві-вікової структури.

Завдання:

- ◆ скорочення масштабів нелегальної трудової міграції населення за межі країни;
- ◆ забезпечення соціальної захищеності українських працівників за кордоном;
- ◆ забезпечення зворотності зовнішніх трудових поїздок;
- ◆ якнайширше залучення заробітків трудових мігрантів в економіку України;
- ◆ запобігання виїзду високоосвічених спеціалістів для зайняття за кордоном низькокваліфікованими роботами;
- ◆ запобігання зниженню кваліфікації високоосвічених спеціалістів внаслідок зайняття за кордоном низькокваліфікованими роботами;
- ◆ недопущення нелегальної міграції (перш за все транзиту нелегальних мігрантів з країн “третього світу” через територію України);
- ◆ сприяння поверненню етнічних українців, представників раніше депортованих народів та залучення обмежених груп вихідців з афро-азіатських країн.

Основні напрями стратегії:

- ◆ розширення можливостей легального працевлаштування українських громадян за кордоном;
- ◆ протидія нелегальній міграції (як нелегальній еміграції українських громадян, так і нелегальній імміграції громадян інших країн);
- ◆ посилення соціального захисту українських громадян в країнах-реципієнтах;
- ◆ стимулювання інвестування зароблених мігрантами коштів в економіку України;
- ◆ пом’якшення дії факторів, які стимулюють виїзд на роботу за кордон;
- ◆ активна імміграційна політика.

Механізми реалізації стратегії:

Покращання можливостей легального працевлаштування українських громадян за кордоном передбачає:

- ◆ розширення системи міждержавних договорів про взаємне працевлаштування громадян та їх соціальний захист, зокрема укладення договорів про працевлаштування українських спеціалістів з країнами Азії та Африки;
- ◆ реалізація положень про взаємне визнання дипломів про вищу освіту, а також середню спеціальну освіту шляхом розробки окремих договірно-правових актів;
- ◆ збільшення квот для працевлаштування українців у тих країнах, з якими договори вже укладено, в тому числі – для кваліфікованих фахівців при укладанні міждержавних угод.

Протидія нелегальній міграції українських громадян за кордон включає:

- ◆ розповсюдження інформації (рекламно-інформаційні буклети, спеціальні телепередачі, цільові випуски газет, спеціальні лекційні заняття у ВНЗ) щодо

існуючої системи міждержавних угод про працевлаштування, законодавства України та країн-реципієнтів у сфері трудової міграції та регулювання ринку праці в цілому, а також можливості отримання допомоги з боку українських дипломатичних установ під час перебування за кордоном;

- ◆ збільшення кількості працівників Міністерства внутрішніх справ України, які займаються виявленням та припиненням діяльності фірм, котрі працевлаштовують громадян України за кордоном, не маючи не це дозволу.

Посилення соціальної захищеності українських громадян за кордоном забезпечується через:

- ◆ приєднання до відповідних конвенцій МОП з питань захисту прав працівників- мігрантів, статей Європейської Соціальної Хартії (оновленої);
- ◆ впровадження посад аташе з питань трудової міграції у дипломатичних та консульських представництвах за кордоном у країнах, де перебуває значна кількість українських мігрантів.

Для *стимулювання інвестування зароблених мігрантами коштів в економіку України та забезпечення зворотності міграцій* необхідним є:

- ◆ розробка спеціальної програми стимулювання самозайнятості та мікропідприємництва для осіб, які повертаються після трудової діяльності за кордоном, де, зокрема, має бути передбачено пільгові умови оподаткування протягом стартового періоду, надання юридичної та консультаційної допомоги;
- ◆ створення програми адаптації трудових мігрантів до українського суспільства, яке змінилося за період відсутності мігранта;
- ◆ дозвіл на безмитне ввезення засобів виробництва громадянами України з-за кордону;
- ◆ створення недорогих шляхів переказу коштів від українських заробітчани за кордоном родичам, що залишилися в Україні;
- ◆ активізація добровільної участі у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування осіб, які постійно проживають або працюють за межами України;
- ◆ залучення колишніх мігрантів до програм підвищення кваліфікації та перекваліфікації (за їх бажанням);
- ◆ розробка і впровадження програм підвищення кваліфікації та перекваліфікації колишніх мігрантів;
- ◆ надання можливості купівлі в кредит житла або товарів тривалого користування особами, які перебувають за кордоном;
- ◆ встановлення збільшеної відсоткової ставки по вкладах, відкритих у вітчизняних банках громадянами України, які перебувають за кордоном, та підвищених соціальних гарантій по таких вкладах при закритті банку;
- ◆ впровадження при працевлаштуванні висококваліфікованих українських фахівців за кордоном за допомогою державних структур процедури укладання тристоронніх угод між особою, що виїжджає, державою (в особі Державного центру зайнятості) та банківською установою про переказ частини заробітку працівника на рахунок у вітчизняному банку;
- ◆ впровадження процедури укладання контрактів з випускниками вищих навчальних закладів, які навчалися за рахунок бюджетних коштів, зі спеціаль-

ностей, що користуються попитом на зовнішніх ринках праці; в цих контрактах передбачити умови виїзду за кордон та відшкодування коштів на навчання у випадку постійної еміграції.

Пом'якшення дії факторів, які стимулюють від'їзд українських громадян на роботу за кордон, забезпечується шляхом:

- ◆ створення загальнодержавної бази даних вакансій;
- ◆ розвитку транспортної інфраструктури в приміських зонах великих міст (покращання стану доріг, розширення мережі приміського транспорту);
- ◆ стимулювання підприємництва, створення нових робочих місць, перш за все в тих регіонах, де можливості економічного зростання заздалегідь є обмеженими, зокрема у наукоємких галузях та у галузі туризму, в т.ч. зеленого;
- ◆ подолання різких регіональних диспропорцій в якості життя.

Єдиною можливістю недопущення надмірного зменшення загальної кількості населення України, зокрема в окремих регіонах, є **активна міграційна політика**. У зв'язку з цим необхідно:

- ◆ сприяти репатріації етнічних українців і депортованих народів;
- ◆ розробити програму інтеграції біженців в українське суспільство;
- ◆ продовжити облаштування в АРК репатріантів з числа раніше депортованих;
- ◆ створити пільгову систему для переселенців у бажані для держави регіони (надання кредитів на будівництво житла, відстрочки на службу в армію, транспортні пільги для переїзду і для поїздок на відпочинок, звільнення від податків протягом перших 1–3 років перебування на новому місці проживання);
- ◆ визначити мінімально необхідні обсяги (по роках) залучення мігрантів з країн “третього світу” (з щорічним коригуванням залежно від тенденцій народжуваності та смертності, ступеня ефективності заходів по імміграції етнічних українців та представників депортованих народів з країн СНД) і категорії осіб, яким віддається пріоритет при імміграції до України (за країнами походження, етнічними, конфесійними, професійно-кваліфікаційними групами).

Для **протидії нелегальній імміграції** потрібно:

- ◆ розробити і підписати міждержавні угоди по координації дій прикордонних служб щодо протидії транзиту нелегальних мігрантів з усіма країнами, з якими Україна межує.

4. Стратегія подолання негативних наслідків старіння населення

Метою політики щодо подолання негативних наслідків старіння населення є адаптація українського суспільства до процесу демографічного старіння та забезпечення гармонійної інтеграції представників різних поколінь і їх креативної взаємодії.

Завдання:

- ◆ Забезпечення економічних передумов гідного життя в похилому віці.
- ◆ Створення умов для реалізації творчого і трудового потенціалу громадян похилого віку.
- ◆ Забезпечення рівного доступу громадян похилого віку до засобів збереження, поліпшення та охорони здоров'я.

- ◆ Сприяння подовженню періоду самостійного незалежного життя в старості.
- ◆ Сприяння розвитку в суспільстві міжпоколінної взаємодії та зміцненню взаєморозуміння між представниками різних вікових груп.

Основні напрями стратегії:

- ◆ підвищення життєвих стандартів та створення недискримінаційної системи соціального забезпечення для населення похилого віку;
- ◆ сприяння розвитку освіти впродовж життя і створення умов для реалізації економічної активності громадян похилого віку;
- ◆ розвиток відповідної інфраструктури та розробка комплексу заходів, спрямованих на подовження тривалості самостійного незалежного життя громадян похилого віку;
- ◆ забезпечення громадян похилого віку засобами охорони, збереження та поліпшення здоров'я;
- ◆ посилення правової захищеності громадян похилого віку;
- ◆ формування громадської усвідомленості процесу старіння та впровадження основних гуманітарних принципів адаптації до цього процесу.

Механізми реалізації стратегії:

Для забезпечення *підвищення життєвих стандартів та створення недискримінаційної системи соціального забезпечення для населення похилого віку* необхідними є:

- ◆ посилення координації діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади у вирішенні проблем, пов'язаних із життєдіяльністю населення похилого віку;
- ◆ стимулювання (засобами податкової політики, соціальної реклами, пропаганди існуючого позитивного досвіду тощо) підприємств до встановлення за рахунок власних коштів доплат до пенсій ветеранам праці, надання і оплати житла, торговельно-побутового, медичного і санаторно-курортного обслуговування, а також надання безоплатної допомоги в погашенні заборгованості за банківським кредитом;
- ◆ розробка регіональних та відомчих програм щодо поліпшення соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку.

Сприяння розвитку освіти протягом життя і створення умов для реалізації права на працю осіб похилого віку, які бажають працювати, передбачає реалізацію наступних завдань:

- ◆ посилення контролю за проявами дискримінації при прийнятті на роботу і звільненні працівника за ініціативою власника або уповноваженого ним органу з мотивів досягнення пенсійного віку;
- ◆ створення на підприємствах передумов для професійної переорієнтації і перепідготовки працівників передпенсійного і громадян похилого віку, включаючи навчання за їх бажанням новим професіям з урахуванням адаптаційних і вікових можливостей цих осіб;
- ◆ забезпечення вільного доступу до інформаційних матеріалів та отримання профорієнтаційних послуг громадянами похилого віку, які зберегли працездатність, бажають працювати та звернулись до служби зайнятості;
- ◆ створення законодавчих та організаційних передумов для реалізації на підприємствах, в установах, організаціях програм підготовки до виходу на

пенсію за віком, які передбачають щадні умови праці, запровадження, за бажанням працівника, роботи у режимі скороченого робочого часу;

- ◆ прискорення технологічної перебудови виробництва на постіндустріальних засадах з поступовим усуненням шкідливих чинників і посиленням розвиваючої компоненти праці, спрямоване на подовження творчого періоду життя працівника і створення передумов для доведення віку виходу на пенсію до європейських стандартів.

Розвиток відповідної інфраструктури та розробка комплексу заходів, спрямованих на подовження тривалості самотійного незалежного життя літніх людей, мають здійснюватися шляхом:

- ◆ налагодження виробництва харчових продуктів, одягу, взуття, предметів особистого користування, спеціальних меблів, предметів побуту, пристосованих для потреб громадян похилого віку;
- ◆ розширення виробництва реабілітаційних засобів та забезпечення ними осіб із втраченими та ослабленими функціями;
- ◆ забезпечення комфортності перебування громадян похилого віку в транспорті, у житлових приміщеннях і навколожитловому просторі, у приміщеннях підприємств торгівлі, побутового та медичного обслуговування шляхом організації місць для відпочинку, проміжних зупинок, спеціалізованих пасажирських місць, прилавок, торговельних терміналів для інвалідів, захищених пристосованих пішохідних переходів, а також – розвитку спеціальних видів транспорту, виробництва спеціальних меблів та ін.;
- ◆ підвищення ефективності надання соціальних послуг громадянам похилого віку та сім'ям, у складі яких є громадяни похилого віку, які потребують сторонньої допомоги; розробка і впровадження стандартів забезпечення таких сімей у разі потреби необхідними послугами;
- ◆ удосконалення діяльності наявних закладів та створення нових форм забезпечення тимчасового перебування в них громадян похилого віку, які потребують сторонньої допомоги, на час відпочинку осіб, що доглядають за ними;
- ◆ вдосконалення мережі територіальних центрів соціального обслуговування пенсіонерів (з реабілітаційними відділеннями, відділеннями денного, тимчасового, стаціонарного перебування і лікувально-оздоровчими комплексами) та відділень соціальної допомоги вдома самотнім непрацездатним громадянам похилого віку із забезпеченням охоплення при цьому всіх осіб, які її потребують;
- ◆ відновлення діяльності існуючих та створення нових фізкультурно-оздоровчих закладів для забезпечення задоволення всіх потреб громадян похилого віку у заняттях фізичною культурою.

Забезпечення громадян похилого віку засобами охорони, збереження та поліпшення здоров'я реалізовуватиметься через:

- ◆ забезпечення гарантованого рівня та високої якості надання безкоштовної кваліфікованої медичної допомоги;
- ◆ розширення мережі медичних і соціальних закладів перебування та підвищення якості обслуговування в них громадян похилого віку ;
- ◆ забезпечення доступності для всіх верств населення сучасних засобів діагностики, профілактики, лікування та реабілітації основних захворювань, викликаних віком.

Посилення правової захищеності громадян похилого віку вимагає:

- ◆ підвищення відповідальності виконавчої влади за забезпечення користування громадянами похилого віку всіма соціально-економічними і особистими правами і свободами, закріпленими Конституцією України, іншими законодавчими актами;
- ◆ запобігання невиконанню чинних законів та будь-яким спробам суб'єктів права законодавчої ініціативи звужити обсяг чи зміст існуючих прав ветеранів праці, які містяться у законодавчих нормах;
- ◆ забезпечення координації зусиль центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, спрямованих на захист прав громадян похилого віку.

Формування громадської усвідомленості процесу старіння та впровадження основних гуманітарних принципів адаптації до цього процесу потребує:

- ◆ пропаганди шанобливого ставлення до людей старшого покоління, їх заслуг перед суспільством, виховання дітей та молоді у дусі поваги до них;
- ◆ формування світогляду солідарності поколінь, виховання почуття відповідальності у дітей за долю престарілих батьків, підвищення престижу сім'ї, в якій живуть кілька поколінь;
- ◆ всебічного сприяння розвитку руху взаємодопомоги серед громадян похилого віку (волонтерського руху) на базі місцевих рад ветеранів війни і праці.

5. Регіональні пріоритети демографічного розвитку

Мета – визначення пріоритетів і цільових показників у сфері демографічного розвитку для кожного з регіонів, джерел та обсягів бюджетного фінансування, необхідних для їх реалізації.

Завдання – реалізація на державному та регіональному рівнях заходів щодо вирішення найбільш актуальних для кожного з регіонів проблем демографічного розвитку, спрямованих на створення умов, за яких регіони не втрачатимуть заінтересованості у забезпеченні якісного покращання демографічної ситуації.

Основні напрями реалізації:

- ◆ створення умов реалізації державних соціальних стандартів і соціальних гарантій для населення в усіх регіонах країни, міських та сільських населених пунктах;
- ◆ забезпечення координації заходів державної демографічної політики на рівні регіонів, визначених у:
 - державних цільових програмах;
 - державних і регіональних програмах економічного та соціального розвитку;
 - програмах державного стимулювання розвитку депресивних територій;
- ◆ удосконалення механізму диференційованого надання державної підтримки у сфері регіонального демографічного розвитку;
- ◆ розвиток та використання механізмів соціального діалогу, підтримка регіональних і місцевих соціальних ініціатив щодо розв'язання регіональних проблем демографічного розвитку.

Першочергові завдання демографічного розвитку для регіонів України:

- ◆ зниження смертності у працездатному віці, зокрема від: новоутворень, хвороб системи кровообігу, захворювань органів дихання, інфекційних захворювань, нещасних випадків, отруєнь і травм;
- ◆ зниження захворюваності на туберкульоз органів дихання та інфекційні хвороби;
- ◆ розвиток мережі служб соціального сервісу та медичного обслуговування громадян похилого віку;
- ◆ зменшення міграційного відтоку населення;
- ◆ зниження смертності немовлят;
- ◆ створення стимулів для заохочення до народження другої дитини.

6. Система реалізації Стратегії

Законодавче та нормативно-правове забезпечення

Народжуваність та розвиток сім'ї:

- ◆ Удосконалення житлового законодавства, підвищення його ролі в стимулюванні сімей до поліпшення власних житлових умов, зокрема через:
 - вдосконалення законодавства з питань кредитування будівництва житла;
 - законодавче врегулювання проблеми будівництва соціального житла, зокрема, для дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
 - відновлення практики соціальних зобов'язань підприємств перед працівниками в забезпеченні їх житлом (через колективні договори, галузеві угоди).
- ◆ Формування законодавчої бази щодо економічного стимулювання підвищення якості життя сімей, зокрема за допомогою кредитних і податкових інструментів.
- ◆ Вдосконалення законодавства щодо надання кредитів на житло та освіту.
- ◆ Внесення змін у податкове законодавство.
- ◆ Внесення змін до законодавства про працю щодо забезпечення можливості для жінок, які мають дітей, обирати зручний для них графік роботи. Одночасно передбачити пільги для роботодавців, які сприяють прийому на роботу жінок з дітьми.
- ◆ Законодавче забезпечення діяльності сімейних лікарів (закладів первинної медико-санітарної допомоги, що працюють на засадах сімейної медицини).
- ◆ Посилення державних гарантій щодо забезпечення охорони материнства і дитинства.
- ◆ Удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази щодо посилення адресності надання соціальних виплат найбільш уразливим категоріям населення.
- ◆ Прийняття відповідних законодавчих актів з питань соціального захисту сімей з дітьми, зокрема сімей, які усиновили дітей.

- ◆ Удосконалення законодавства з питань усиновлення, зокрема дітей-сиріт, позбавлених батьківського піклування, розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, розроблення заходів та механізму розв'язання проблеми соціального сирітства.

Поліпшення стану здоров'я населення:

- ◆ Створення законодавчої бази з питань загальнообов'язкового державного та добровільного медичного страхування.
- ◆ Внесення до нормативно-правових актів змін щодо удосконалення форм і методів управління галуззю охорони здоров'я на державному та місцевому рівнях.
- ◆ Формування законодавства про захист прав пацієнтів на основі міжнародного досвіду та положень, відображених у нормативних документах та законодавстві щодо медичного обслуговування.
- ◆ Чітке законодавче врегулювання проблеми оплати медичних послуг у вітчизняній системі охорони здоров'я.
- ◆ Створення законодавчої бази щодо екологічної, побутової, споживчої безпеки.
- ◆ Приведення у відповідність із європейськими стандартами законодавства про охорону праці, навколишнє природне середовище, охорону життя та здоров'я, а також систем акредитації у сфері надання медичних послуг, професійних стандартів тощо.

Міграційна політика:

- ◆ Удосконалення законодавства з питань працевлаштування громадян України за кордоном.
- ◆ Розробка Державної міграційної програми, програми самозайнятості та мікропідприємництва, програми адаптації трудових мігрантів до українського суспільства, яке змінилося за період відсутності мігранта, внесення змін до Програми зайнятості населення відповідно до положень даної Стратегії.
- ◆ Внесення змін до Закону України „Про імміграцію” та „Про громадянство України”.

Старіння населення:

- ◆ Удосконалення пенсійного законодавства на засадах соціальної справедливості, з урахуванням страхового стажу та сплачених страхових внесків.
- ◆ Нормативно-правове забезпечення введення другого (накопичувального) рівня державного пенсійного страхування.
- ◆ Прийняття нової редакції Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” з конкретизацією визначення “учасник бойових дій”, “інвалід війни”, “учасник війни”, і виключенням із чинного Закону категорій громадян, які не є ветеранами війни і статус яких визначається іншими законами.

Регіональний розвиток:

- ◆ Удосконалення бюджетного законодавства і міжбюджетних відносин шляхом трансформації міжбюджетних відносин, внесення змін до Порядку перерахування дотацій вирівнювання та субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам, міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами, фор-

мули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету) між державним бюджетом та місцевими бюджетами з метою стимулювання реалізації регіональних програм поліпшення демографічної ситуації.

- ◆ Розвиток законодавчої бази з питань соціального діалогу, колективно-договірного регулювання трудових відносин, формування механізмів та практики її реалізації для забезпечення вирішення завдань у сфері регіональної демографічної політики.

Інституційне забезпечення

Народжуваність та розвиток сім'ї:

- ◆ Формування системи органів, закладів, а також соціальних служб різного профілю та напрямку з надання соціальної, психолого-педагогічної, медико-соціальної та правової допомоги сім'ї та дітям.
- ◆ Розвиток соціального сервісу в сфері обслуговування сімей, надання їм послуг і консультацій.
- ◆ Розроблення комплексної моделі соціального патрунування та супроводження неповних, соціально неблагополучних, бідних сімей з дітьми, надання допомоги безпритульним дітям із залученням державних і громадських організацій.
- ◆ Виділення в бюджеті окремого виду фінансування заходів у сфері сімейної політики (фінансове забезпечення програм, цільових фондів, заходів соціальної допомоги окремим категоріям сімей, соціальних служб, досліджень проблем сім'ї, навчання та підготовка відповідних кадрів тощо).
- ◆ Подальший розвиток сімейних форм дошкільного і позашкільного виховання та освіти.
- ◆ Розвиток житлового кредитування, насамперед молодіжного, іпотеки, активізація участі населення у фінансуванні житлового будівництва.
- ◆ Розробка та реалізація спеціальних програм будівництва муніципального житла, формування фондів соціального житла для соціально уразливих верств населення.
- ◆ Створення цілісної системи підготовки, перепідготовки кадрів та підвищення їх кваліфікації для роботи в закладах соціального захисту населення.

Поліпшення стану здоров'я населення:

- ◆ Реформування системи охорони здоров'я, здійснення відповідних організаційних та управлінських заходів, спрямованих на: посилення профілактичної складової; підвищення ролі первинної медико-санітарної допомоги; забезпечення доступності якісної медико-генетичної та акушерської допомоги; запровадження медичного страхування.
- ◆ Перехід від централізованого управління та адміністрування у системі охорони здоров'я до організації медичного обслуговування на засадах договірних відносин.
- ◆ Реструктуризація системи стаціонарної допомоги та підвищення її ефективності.
- ◆ Реструктуризація санітарно-епідеміологічної служби та зміцнення її фінансової бази.

- ◆ Активне використання засобів масової інформації, розробка та реалізація комплексу просвітницьких програм з питань формування здорового способу життя, раціональної самозбережувальної поведінки тощо.
- ◆ Підвищення ролі професіональних інститутів (асоціацій) у забезпеченні якості медичних кадрів.
- ◆ Розширення мережі закладів (особливо на регіональному рівні) медико-соціальної допомоги та послуг, орієнтованих на різні демографічні групи (як-то: центрів сімейної медицини, центрів планування сім'ї, соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центрів психотерапевтичної допомоги тощо).
- ◆ Розроблення та реалізація заходів щодо відновлення репродуктивного здоров'я населення, насамперед жінок.
- ◆ Посилення державного контролю якості продуктів та споживчих товарів, їх відповідності стандартам.

Міграційна політика:

- ◆ Створення економічних механізмів стимулювання зворотності зовнішніх трудових поїздок громадян, регулювання внутрішніх міграційних потоків шляхом розвитку "маятникової" міграції.
- ◆ Подальший розвиток практики укладення міждержавних угод про взаємне працевлаштування громадян та їх соціальний захист.
- ◆ Реалізація положень про укладання тристоронніх угод при працевлаштуванні висококваліфікованих українських фахівців за кордоном та укладання контрактів з випускниками вищих навчальних закладів, які навчалися за рахунок бюджетних коштів, вимагає прийняття спеціальних законів.
- ◆ Розроблення програм розміщення іммігрантів та їх інтеграції в суспільство.

Старіння населення:

- ◆ Удосконалення державної спеціалізованої геріатричної служби, налагодження функціонування системи сервісу для громадян похилого віку, розвиток мережі спеціалізованих закладів для громадян похилого віку та інвалідів, системи надання первинної медико-санітарної допомоги особам похилого віку, насамперед самотнім.
- ◆ Формування механізмів ефективного використання залишкового трудового потенціалу осіб пенсійного віку, залучення їх до активного способу життя поза сферою трудової діяльності.

Регіональний розвиток:

- ◆ Стимулювання створення громадських, благодійних організацій, органів самоорганізації населення тощо, діяльність яких спрямована на розв'язання проблем демографічного розвитку, зокрема на регіональному рівні; координація та сприяння цій діяльності з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Цільові індикатори стратегії

№ п/п	Індикатор	Рівні			
		Фактичний, 2003 р.	Фактичний, 2004 р.	Цільовий, 2010 р.	Цільовий, 2015 р.
1.	Сумарний коефіцієнт народжуваності, дітей на 1 жінку	1,20	1,22	1,30	1,40
2.	Загальний коефіцієнт розлучуваності, ‰	3,7	3,7	3,3	2,6
3.	Рівень бідності сімей з дітьми, ‰	33,1	35,4	29,0	23,0
4.	Середня очікувана тривалість життя у віці 60 років: жінки чоловіки	19,31 14,18	19,45 14,31	20,45 15,33	21,50 16,50
5.	Загальний коефіцієнт прибуття зовнішньої міграції, ‰	0,8	0,8	2,9	3,4
6.	Загальний коефіцієнт вибуття зовнішньої міграції, ‰	1,3	1,0	1,0	1,0
7.	Кількість дітей, померлих у віці до 1 року, на 1000 живонароджених	9,6	9,5	8,8	8,1
8.	Ймовірність для осіб у віці 16 років дожити до кінця працездатного періоду, ‰ до віку 55 років для жінок до віку 60 років для чоловіків	90,7 62,7	90,4 62,2	93,0 66,4	95,0 70,0
9.	Середня очікувана тривалість життя при народженні, років Жінки Чоловіки	74,1 62,4	74,05 62,60	76,0 66,0	78,00 68,00
10.	Кількість померлих від туберкульозу, на 100 тис. населення	21,88	22,73		15,00
11.	Середній вік померлих від хвороб системи кровообігу, років Жінки Чоловіки	76,73 68,92	77,15 68,97	79,74 70,69	82,00 74,00
12.	Кількість померлих від нещасних випадків, на 100 тис. населення Жінки Чоловіки	40,05 168,64	38,30 164,30	29,7 133,0	25,00 100,00
13.	Первинна інвалідність дітей віком до 16 років, на 10 тис. осіб	19,4	20,00	16,5	16,00
14.	Кількість вперше офіційно зареєстрованих випадків ВІЛ, на 100 тис. населення*	17,0	25,8	22,0	20,00

* Включно з особами, яких у 2004 році вперше в житті було визнано хворими на СНІД.